

Učitel matematiky

B. Henry

Básník, geometr, logik, myslitel

Učitel matematiky, Vol. 4 (1996), No. 4, 248–256

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151435>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1996

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

T. R. FIELD

karikatura Mirko Eliáše z r. 1934

BÁSNÍK, GEOMETR, LOGIK, MYSLITEL

B. HENRY

(s laskavou literární pomocí T. R. FIELDA)

Dne 23. 4. 1891 se v Praze narodil Theodor Adalbert Rosenfeld, muž mnoha jmen, známý (pokud vůbec) pod literárním pseudonymem T. R. Field; připomíná ho pamětní deska na jeho rodném domě v Ostrovní ulici. Narodil se jako pohrobek, o jeho skutečném otci se spekovalo. Dětství prožil v Domažlicích, gymnázium a obchodní akademii navštěvoval v Praze. Po smrti matky (1912) byl dva roky v Anglii. Pro svoji snoubenku, o osm let starší Vilmu, koupil v Praze vinárnu Taverna, kde byl více než aktivním hostem. Nedlouho po svatbě narukoval do Uher, v roce 1917 se však objevil opět v Praze. V krátké době vystřídal řadu zaměstnání. Roku 1923 si nechal úředně změnit jméno na Bohdan Vojtěch Šumavanský. Sám o sobě napsal:

Narodil se úplně blbý.

Matka ho s jistým sebezapřením donosila v batohu.

V první obecné se zbláznil z abecedy.

Později přetrpěl zápal povřísel.

V mužných letech, když si to všechno

v jasné chvílce uvědomil, vrhl se

v sebevražedném úmyslu na koleje

dráhy spisovatelské.

Roku 1929 začal vést pro satirický časopis TRN — už jako T. R. Field — rubriku *Literární zádrhel*.

V řadě básní je do značné míry inspirován geometrií. Fascinují ho běžné geometrické útvary, krychle, válce, kužele, koule, ale i přímký, plochy, kruhy, čtverce, zejména mu však jde o rýsování kosočtverců (nejde však o eukleidovskou konstrukci). Dokladem jsou jeho básnické sbírky *Kosočtverce na ohradách* [1] z roku 1930 a *Kruhy pod očima* [2] z roku 1933.

Pegásek mi zařval u Karabce¹ — —
 a tak jezdím na drožkářské herce!
 Kudy jedu, drzou rukou chlapce
 na ohrady kreslím kosočtverce.

Brání mi v tom, arcí, mermomocí
 flistři. Však právem se mne bojí!
 Před kosočtverců mých tajnou mocí
 žádná z jejich ohrad neobstojí — —

Cézanne, zemřev, proslavil se rychle
 větou, která dost se cituje:
 Podle válce, kužele a krychle,
 neb dle koule vše se formuje.

Avšak to jsou liché třesky plesky.
 Pravdu najít musí, kdo ji hledá!
Kosočtverec formoval nás všechny — — —
 Toť fakt, který popříti se nedá!

Field zkoumá i případy, kdy velikost geometrického útvaru roste nade všechny meze, např. v básni *Relativistický zádrhel*. Vzhledem k tomu, že neabsolvoval přednášky z didaktiky matematiky, nerozlišuje bohužel mezi kružnicí a kruhem.

Jeden pán měl k jedné slečně
 citu víc než druhý.
 Dokud živ byl, tak měl věčně
 pod očima kruhy.

V nekonečnu přímka však se
 vždycky ve kruh schoulí.
 Ergo, plocha kruhu zase
 zavine se v kouli.

Mrtev ten pán pro tu slečnu!
 Leží, oči poule — — —
 Navěky má v nekonečnu
 pod očima koule!!

¹ Karabec byl známý pražský koňský řezník.

Myšlenka „kruhů pod očima“ se Fieldovi vrací vícekrát:

Po vyprahlém břehu bloudila dívčina,
měla hříšné lásky kruhy pod očima.
Sama druhá byla bez milého druhu,
naposled a prvně byla dvakrát druhá.
Její malé dítě nenadělá škody,
místo mléka s mámou napije se vody.
Veta je po lásce, veta po dívčině,
zbyly jen z těch očí — kruhy na hladině!

Metodici a terminologové často řeší otázku, zda čtverec je obdélník či nikoliv. T. R. Field dochází ke zcela opačnému názoru. Obdélník je u něho čtvercem, viz báseň *Dveře*.

Miluji dveře, neboť v nich
je pláč i smích —
Dveře jsou scénický čtverec
a ten, kdo vstoupí, je herec,
který mě potěší
anebo poděsí. ...

Zajímavým příspěvkem je Fieldovo zobecnění kruhové inverze na inverzi truhlovou (báseň *Chechtlák*):

Tělo už jen tak vláčím,
ale umřít neráčím.
Dřív než já umru,
dám si dělat truhlu
a pak se rychle skrčím
a všechny vás tam strčím!

Ve Fieldově bádání o výrokovém počtu, tautologiích, stavbě výroku, tvrzení a důkazu nacházíme tento překrásný a navíc poučný příklad naprosto bezchybného logického obratu:

Kdo se směje naposledy,
ten se směje — naposled!

Na poloviční cestě se však Field zastavil u problému symbolického vyjádření kvantifikace; nesebral odvalu k tomu, aby svůj brilantní, nicméně velice jednoduchý výrok

Každé ajta má své alebrž!

nahradil dnes běžným:

\forall ajta \exists alebrž

Field se věnuje i množinám, vyšetřuje zejména jejich kardinálnítu. Zatímco Bernard Bolzano vytváří aktuálně nekonečnou množinu *pravd o sobě*, Field zkoumá množinu *životů svých*. Jasně preferuje množinu víceprvkovou před množinou jednoprvkovou.

Proč je jenom jeden život,
proč jich není halda,
bych je mohl obětovat
všechny za Gottwalda?

Vedle kardinálních čísel se zabývá i čísly ordinálními (např. v básních o *prvním až šestnáctém* pavilonu, které byly inspirovány autorovými pobyty na psychiatrii). Field odvážně formuluje i dosud neřešené problémy (např. v básni *Gordický uzel*):

Když Ludvík XI.
v půl dvanácté
po třinácté
usne
po čtrnácté,
po kolikáté usne
Ludvík XIV.
po patnácté
v půl jedenácté?

Ve filozoficko-fyzikální problematice nacházíme u Fielda zejména zkoumání protikladu relativnosti a absolutna:

Podle Einsteina je všechno relativní,
minulost tak, jako budoucnost — —
Přítomnost jen není relativní,
nýbrž absolutní — pitomost!

Field ztvárňuje i problémy epistemologické, zajímají ho otázky pravdy a klamu, problémy vyjevování pravdy.

Nemluv pravdu v říši klamu,
sic ti nabouchají tlamu.
Nechceš-li být terčem šikan,
zapři vše a lži jak cikán.²

Literární outsider T. R. Field byl originální tvůrce. Stýkal se s pražskou bohémou, tvořil v hospodách a vinárnách, sršel vtipy, historkami, miloval hrátky s jazykem, často své nápady zaznamenával na účtenkách, ubrouscích apod. a dával je v plén. Právě takto se stala veřejným majetkem jeho „filozofie“ *prakršna*, jeho groteskní svět boha kanálů *Lomikela* a *Krhútů* (viz např. sbírka *Lomikel na dlásnech* [3]). Tyto ideje byly dále rozvíjeny; nakonec se staly základem *Krhútské kroniky* Ervína Hrycha (viz [8]). Fieldovo dílo začalo žít svým vlastním životem, Fieldův život prostoupily legendy a fámy, kterým on sám pomáhal na svět jak svým skutečným konáním, tak svými mystifikacemi. Dnes je těžké odlišit legendy od skutečnosti.

Druhou světovou válku přežil Field jako slovenský občan; využil domovského práva svého židovského otce a děda v Galgoči u Hlohovce a tak si patrně zachránil život. Po druhé světové válce mu zemřela žena Vilma (druhá žena se jmenovala Štěpánka). Poválečná doba mu nebyla nakloněna, žádnou knížku již nevydal, ač byl členem Svazu spisovatelů. V padesátých letech podepsal několik svých časopisecky publikovaných básní pseudonymem Theo Trefil, některé své nepublikované výtvořky stvořil jako Vratiprst Choromysl Krombožinec, Rozina Sepranec a Fedor Karlovič Absurdov; jeho přátelé mu říkali profesor Rosi, Ted nebo Teda.

Field miloval absurdity; často se bavil velmi svérázným způsobem. Např. roku 1952 sepsal návrh na text pro hymnu našich pionýrů (viz [6]), kterým rušil, resp. pozměňoval znění svého předchozího návrhu; uvedl, že je *připraven, vždy připraven, i tento*

² Tato formulace je dnes nemyslitelná; bylo by ji třeba upravit: ... *Nechceš-li by smet' tě hrom, zapři vše a lži jak Rom.*

návrh dále opravovat, pozměňovat a doplňovat, a že se neurazí, nebude-li návrh přijat; v tom případě prosí o jeho vrácení, aby jej mohl dáti na sběr. V roce 1954 kategoricky požadoval, aby nebyl jmenován národním umělcem.

Není divu, že Fieldova životní cesta prošla i Bohnicemi:

Zavřeli mě do blázince,
čekám tady na našince,
kteří po životní práci
potřebují rekreaci.
Máš tu slunce a vzduch taky,
za oknem pět slyšíš ptáky.
Co bys ty chtěl ještě víc ?!
Vždyť vše spěje do Bohnic !

Fieldovo spisování, jeho humor, absurdnosti, mystifikace i exhibice po hospodách jsou zjevným vnitřním bojem se smutkem.

Nad hrobem mým buďte ps(t) !
a zasadte mi tam jen s,
neb jsem byl stále bez
peněz jak černej bez
a ještě černější pes.
Proto teď buďte ps(t),
ať slyším růsti ten s !

V řadě Fieldových výtvorů jsou dobře patrné pocity outsidera, jeho život na okraji společnosti, deprivace a absolutní vyřazenost (např. báseň *Finále*).

Býval ten čas,
že jsem měl rád
tak mnohou duši z vašich řad.
Jak los mi pad,
tak vždy jsem žil —
A proto vím,
že mezi vás
jsem nepatřil
a — nepatřím. ...

Field jeden čas učil cizí jazyky, znal učitelský stav³, měl pro něj pochopení a dobře chápal jeho krušné postavení; je to vidět např. v jeho básni *Dumka o mrtvém učiteli živých řečí*.

Ubohý učitel řečí!
Opravdu, to už vše předčí!

Kolik řečí muž ten uměl,
dokavade tady byl,
za tolikéž lidí také
poctivě vždy živořil.

Jako v žití, tak i v smrti,
sudbě věren, nezdar měl.
Na jednu řeč totiž přece
nešika ten zapomněl.

Aspoň jedné mrtvé řeči
kdyby se byl naučil,
byl by nyní lépe mrtev,
nežli v životě svém žil.

Takhle si však nepolepšil,
když opustil tento svět.
Teď mu živý nerozumí
a ten mrtvý jakbysmet.

Opravdu, to už vše předčí!
Ubohý učitel řečí!

Zde i tamo zklamán, v hrobečku se krčí
a na věky věků ve všech řečech mlčí!

T. R. Field zemřel 4. srpna 1969. V pravém horním rohu jeho parte stojí lakonické *never more*. Pohřben je v Praze na Vinohradském hřbitově. Teprve na přelomu osmdesátých a devadesátých let byly vydány výbory z jeho díla (viz [4–7]). Uvedme ještě Fieldovu karikaturu od Václava Teichmanna a Fieldův epitaf.

³ Viz např. jeho dlouhá báseň *Píseň o Hronu* o profesoru Jakubu Hronovi (ukázky z jeho tvorby přineslo předchozí číslo Učitele matematiky).

Zde leží
básník fantasta

T. R. FIELD,
smutný ochlasta.

Nikdo proň už ani nevzlykne,
ale Lomikel až vádlo přesmykne,
ani pro vás nebude už nikdo vzlykat —

KAŽDÝ MUSÍ ZA SVOU PEJCHU PYKAT !

Literatura

- [1] T. R. Field: *Kosočtverce na ohradách*, Praha 1930
- [2] T. R. Field: *Kruhy pod očima*, Praha 1933
- [3] T. R. Field: *Lomikel na dlásnech*, Praha 1937
- [4] T. R. Field: *Morodochium*, Praha 1989, 1990
- [5] T. R. Field: *Lomikel a jiné zádrhele*, Čs. spisovatel, Praha 1990
- [6] T. R. Field: *Gottwaldovi do ouška*, Praha 1992
- [7] T. R. Field: *Odysea nočního buditele*, Praha 1993
- [8] E. Hrych: *Krhútská kronika*, Praha 1967, 1991